Lucas Debes og Torfæus

Af Agnete Loth.

I sin Torfæusbiografi i tidsskriftet Minerva, 1786—88, skriver John Erichsen (Jón Eiríksson) at Torfæus på hjemvejen til Norge fra sit Islandsophold i 1671 opholdt sig i København til langt ud på efteråret 1673, og han fortsætter: »Da er det han haver talt med Hr. Lucas Debes, og faaet af ham den Efterretning som sees i hans Orcades p. 16.« (Minerva, 1787, p. 138—39). Det drejer sig om flg. passus: »Retulit mihi venerandus vir, Magister *Lucas Debes,* Ecclesiarum qvondam Færeyensium Præpositus, nunc piè mortuus, communiter Færeyenses se Scotorum rege qvodam oriundos gloriari, de qvo tamen nihil, & ne nomen qvidem referre nôrint.« (Orcades seu rerum Orcadensium libri tres, 1697, p. 16). I andet bind af sit store fire binds værk om Norges historie, Historia rerum Norvegicarum, 1711, skriver Torfæus ganske det samme som her i Orknøværket, dog med udeladelse af ordene »nunc piè mortuus« (p. 115). At de to har truffet hinanden fremgår også af et sted i et tredie af Torfæi værker, Commentatio historica de rebus gestis Færeyensium seu Faröensium, 1695: »Castrum in Skufeya ædificatum est, qvod is (*i. e.* Sigmund Brestesøn) per vices inhabitabat; id autem in Skufeya unqvam exstructum negabat Clarissimus Debes, cum hac de re cum illo conferrem.« (p. 56).

Lucas Jacobsen Debes (1623—75), der var født i Stubbeløbing, blev i 1651 præst på Færøerne og tilbragte hele resten af sit liv her, kun afbrudt af to ophold i København, i 1659 og i 1672—74. I forbindelse med det sidste ophold udkom, i 1673,

hans to bøger »Færoæ et Færoa reserata. Det er: Færøernis oc Færøeske Indbyggeris Beskrifvelse« (facsimileudg. med indledning og noter ved Jørgen Rischel, Kbh. 1963) og »Kongelig Majestæt ved Propheten Jeremiam affmaled«. — Det kan nævnes at det første af disse værker adskillige gange citeres af Torfæus i hans bog om Færøerne på linie med andre kildeskrifter, nemlig på siderne 1—2, 7, 60, 101, 103 og 160.

Þormóður Torfason = Torfæus (1636—1719) studerede i København 1654—57; efter at have været hjemme på Island kom han i 1659 tilbage til København og udnævntes af kong Frederik den tredie til kongelig antikvar; i de følgende år arbejdede han på Københavns slot med afskrivning og oversættelse af islandske håndskrifter indtil han i 1662 af kongen sendtes på en rejse til Island; i 1664 flyttede han til Norge for stedse, men var dog igen på Island i 1671 og i forbindelse dermed i København indtil 1673. — John Erichsen nævner 1673 som det år hvor de to mænd har mødt hinanden, uden dog at give nogen kildehenvisning herfor; selv om dette år vel nok er det sandsynligste, kunde 1659 i og for sig også tænkes, evt. begge de to årstal.

Med hensyn til Orcades- og Historia Norvegica-citatets oplysning om at Færingerne skulde nedstamme fra en skotsk konge, nævner Lucas Debes mærkeligt nok intet herom i sin Færøbeskrivelse. Hans fremstilling i afsnittet »Færøes Bebyggelse og Indbyggernis Bedriffter« grunder sig indirekte på Færeyinga saga, men med Peder Claussøns Snorre Sturlesøns Norske Kongers Chronica, 1633, som den direkte kilde, hvilken han flittigt henviser til. Citatet findes i begge Torfæi bøger i et kapitel om Ketill flatnefr og hans efterkommere, nærmere betegnet under omtalen af Auðr djúpúðgas søn, Þorsteinn rauðr, som erobrede halvdelen af Skotland og blev konge derover, men senere blev dræbt af Skotterne; på vej til Island bortgiftede Auðr Þorsteins datter, Ólǫf, på Færøerne, hvor hun blev stammoder til Gǫtuskeggjar-slægten. Til dette kæder Torfæus den ovfr. citerede mundtlige oplysning fra Lucas

Debes, idet han identificerer dennes »Scotorum rex« med Þorsteinn rauðr: »Is ipse est, de qvo agimus, Thorsteinus.«

Denne form af beretningen om Auðr, hendes søn Þorsteinn rauðr og dennes datter Ólǫf, findes i Laxdœla saga (Kålunds udg., 1889—91, p. 7—8), i Hauksbók- og Sturlubókredaktionerne af Landnámabók (Finnur Jónssons udg., 1900, p. 36—37; p. 157), samt i Den store saga om Olav Tryggvason (Editiones Arnamagnæanæ, Ser. A, Vol. 1, 1958, p. 270—71). Det er vel det sidstnævnte værk, som Torfæus først og fremmest har brugt, idet det bl. a. findes i Flateyjarbók, en af hans mest benyttede kilder overhovedet.

Det må nok betragtes som usandsynligt, at der så sent som i det 17. årh. har existeret en ægte færøsk tradition, der gik helt tilbage til landnamstiden. Snarere kunde Torfæi kombination antages at være rigtig, hvis man regnede med at Færingerne havde fået viden om Þorsteinn rauðr og dennes datter gennem en af de ovennævnte islandske kilder. I denne forbindelse er der særlig grund til at tænke på Laxdœla saga, idet et af de færøske kvæder, Kjartans tættir (CCF nr. 23), er digtet over en episode i denne saga, og man har til og med ment at kunne bestemme dets grundlag som et håndskrift af en bestemt redaktion af denne saga (se Kålunds udg., pp. xxxi og xxxv). Dette håndskrift må da have været på Færøerne, måske i 15. eller 16. årh.

Et først i det 19. årh. optegnet færøsk folkesagn »Kongadóttirin í Nólsoy« (Færøske folkesagn og æventyr, v. Jakob Jakobsen, 1898—1901, p. 89) fortæller om en fremmed kongedatter, som blev forvist af sin fader og flygtede til Færøerne, hvor hun slog sig ned i Korndalur på Nólsoy. En anden version af samme sagn siger at hun kom fra Skotland, se Poul Nolsøe, Korndalur, i tidsskriftet Varðin, 10. bind, 1930, p. 169—76 (denne henvisning er venligst givet mig af professor Jón Helgason), hvor der omtales en gammel mand, som regnede sig at være fjortende led fra denne kongedatter i Korndalur. Iflg. det skulde hun da placeres i tid til ikke senere end

sidste halvdel af 15. årh. Man kunde i og for sig godt tænke sig at dette sagn kunde være så gammelt, at Lucas Debes havde kendt det; på den anden side forlyder der i de i det 19. og 20. årh. optegnede versioner intet om at denne kongedatter skulde være blevet stammoder til omfattende færøske slægter.

SUMMARY

In two of his works Torfæus refers to information given by Lucas Debes that the Færoese claimed to have been descended from a Scottish king, whom Torfæus identifies with Þorsteinn rauðr, son of Auðr djúpúðga. The Færoese tradition mentioned by Lucas Debes may have arisen from a knowledge, in earlier times, of *Laxdœla saga,* which must have been known in the Færoes, since an episode in it is the source of a Færoese ballad, 'Kjartans tættir'.

In the nineteenth and twentieth centuries was recorded a legend about a Scottish princess who is said to have come to the Færoes and acquired descendants there, but there can be no certainty that there is any connexion between this tradition and the old one.